

УДК 343.541(477)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНАМИ ДО РОЗДІЛІВ II ТА IV ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Крайник Г.С., Зінченко К.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Аналізуються проблеми змін в розділі 2 та 4 Особливої частини КК України, внесених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII, а саме те, що вони не у повній мірі відповідають підписаній Стамбульській конвенції, а тому підлягають скасуванню. Коло питань, які включені до цих змін, окрім економічного насильства, вже було врегульовано КК України. Досліджуються нові склади злочинів: домашнє насильство, сексуальне домагання та зґвалтування (у новій редакції). Зроблено висновок про доцільність скасування частини внесених змін (щодо КК України), бо деякі форми об'єктивної сторони цих злочинів вже були криміналізовані українським законодавством. Також запропоновані зміни до деяких частин статей Особливої частини КК України, а саме додати частину 3 ст. 125: Умисне легке тілесне ушкодження, що було спричинено щодо родичів та близьких осіб та включити форму економічного насильства до окремої статті розділу VI Особливої частини КК України, створивши статтю 185-1 «Економічне насильство».

Ключові слова: зґвалтування, злочини проти статевої свободи, домашнє насильство, зміни до розділів II та IV Особливої частини Кримінального кодексу України.

Постановка проблеми. Із набранням чинності Стамбульською конвенцією, до Кримінального кодексу України (далі – ККУ) та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ) внесені зміни. У цій статті будуть досліджені питання змін до лише до ККУ. Проблема полягає в тому, що частина з цих змін не викликані вказаною конвенцією, оскільки низка питань вже була врегульована ККУ.

Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій. Враховуючи, що зміни щодо злочинів проти статевої свободи відбулися відносно недавно, ще не набули чинності, то тема дослідження є достатньо актуальною. Різноманітні аспекти статевої злочинів досліджували вітчизняні науковці: Антонок Н.П., Беспаль О.Л., Борисова В.І., Виноградов А.К., Дорош Л.В., Коломоєць О.Д., Кузнецов В.В., Лісова А.В., Лукаш А.С., Мірошніченко О.В., Москаль Д.П., Савченко А.В., Світличний О.О., Сийпюк М.В., Тучак О.М., Якімова С.В. та ін. Зарубіжні науковці теж приділили відповідну увагу питанням злочинів проти статевої свободи, а саме: питанням відповідальності за необережне зґвалтування – Dini Rosenbaum [1], загальним питанням зґвалтування в системі кримінального судочинства – David P. Bryden & Sonja Lengnick [2], проблемам згоди та винуватості при зґвалтуванні – Kimberly Kessler Ferzan [3]. Разом із тим, домашнє насильство досліджувалося переважно в рамках злочинів проти здоров'я особи та потребує подальших досліджень щодо відповідності Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У цій статті вперше будуть вирішені питання змін до розділів II та IV Особливої частини Кримінального кодексу України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».

Відповідно, метою статті є наукове вирішення проблемних питань, які постають у зв'язку із змінами до розділів II та IV Особливої частини Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. внесено зміни до ККУ та КПКУ. У ККУ з'явиться новий склад злочину, а саме домашнє насильство; зміни в статті 152 ККУ, тобто зґвалтування та статті 153 (насилницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом перетвориться на сексуальне насильство) [4].

Відповідно до статті 126-1 ККУ (яка набере чинності 11.01.2019 р.), домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Щодо економічного насильства, якого до цього не було окремим складом злочину, то, на наш погляд, доречно включити таку форму насильства не у ст. 126-1 ККУ, а до окремої статті 185-1 «Економічне насильство» розділу VI Особливої частини.

Дорош Л. В звертає увагу на те, що у світлі концептуальних положень, що стосуються захисту дітей від будь-якої агресії, а тим паче сексуальної, є очевидним, що ця проблема є актуальною, а якщо суспільство дійсно, а не на словах прагне забезпечити їх статево недоторканість. Було запропоновано такі зміни: «частину 4 ст. 152 ККУ й частину 3 ст. 153 ККУ після слів «малолітньої або малолітнього» доповнити «або вчинені батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку

покладено обов'язки по вихованню потерпілого чи піклуванню про нього» та статтю 152 ККУ доповнити приміткою такого змісту: «Малолітнього визнається дитина віком до чотирнадцяти років. У статтях 152 і 153 цього Кодексу малолітній вік дитини є безумовним критерієм її безпорадного стану» [5]. Лукаш А.С. комплексно дослідили згвалтування, а саме його кримінологічну характеристику, детермінацію та попередження [6].

Що ж до фізичного насильства, яке є однією із форм об'єктивної сторони складу злочину домашнього насильства, то треба звернути, що в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4] фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. У чинному ККУ, в статтях 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 125 (умисне легке тілесне ушкодження), 126 (побої та мордування), 115 (умисне вбивство) та ін. продемонстровані усі форми фізичного насильства, які є складовою злочину домашнього насильства. Єдиною відмінністю є лише особи, на яких розповсюджується даний злочин. Тому виникає питання: навіщо включати в Кримінальний кодекс майже однакові злочини, тим самим створюючи колізію норм, коли було б доцільніше лише внести певні зміни до вище перелічених статей?

Як було вже зазначено, зміни також стосуються ст. 152 ККУ. У змінах текст диспозиції змінено: «1. Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування)» [4].

А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, Д.П. Москаль, М.В. Сийпловік ще у 2012 р. запропонували 2 альтернативні законопроекти щодо змін до ст. 152 та 153 ККУ. Один із них передбачав зміну назви ст. 153 КК України з «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» на «Насильницькі дії сексуального характеру» та виклад ч. 1 ст. 153 у такій редакції: «Дії сексуального характеру, вчинені із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, – караються...» [7, с. 237]. Інший законопроект передбачав зміну назви ст. 152 КК України зі «Згвалтування» на «Насильницькі дії сексуального характеру» та містив пропозицію виключити ст. 153 КК України, а ч. 1 ст. 152 КК України викласти у такій редакції: «Статеві зносини або інші дії сексуального характеру, вчинені із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, – караються...» [7, с. 238]. Ці законопроекти виключають один одного, тому важко зрозуміти, як вони можуть базуватися на одному дослідженні. Окрім того,

у монографії не міститься доповідної записки з обґрунтуванням доцільності прийняття хоча б одного з них. Не наведено жодної переваги одного законопроекту над іншим та порівняно з чинними редакціями статей 152 та 153 КК України. Тому вказані законопроекти не можна визнати переконливими та достатньо обґрунтованими.

Якщо зміни, передбачені Законом від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII набудуть чинності, то статті 152 та 153 чинного Кодексу об'єднаються за змістом в одну статтю 152, яка вступить в силу наступного року. І на заміну злочину «насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом», з'являється «вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство)». Відповідно до ст. 36 Стамбульської конвенції, сексуальне насильство – це такі форми свідомої поведінки: 1) вчинення без згоди вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; 2) вчинення інших актів сексуального характеру з особою без згоди; 3) примушення іншої особи здійснювати акт сексуального характеру, без згоди, з третьою особою [9].

Перша форма включає в себе об'єктивну сторону складів злочинів, передбачених чинними редакціями статей 152 та 153 ККУ, а щодо предметів, то у постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р., вказано, що такими діями можуть бути такі як насильницьке уведення в отвори тіла потерпілої особи різних предметів (палиці, пляшки тощо) і вони можуть кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК У тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом, тобто мається на увазі вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета [8]. Тобто незрозуміло, навіщо змінювати вказані статті ККУ, що відповідають положенням Стамбульської конвенції.

Цікавим є той факт, що відповідно до змін, ст. 153 ККУ чинної редакції декриміналізується, що означає, що усі засуджені за неприродні статеві зносини можуть бути вільними. Звісно такі зміни не є позитивними або необхідними суспільству, і залишається загадкою, для чого законодавець створив такі зміни і що його мотивувало.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» вказано, що «Чинне законодавство України не містить всеохоплюючого визначення насильства щодо жінок і гендерно зумовленого насильства (водночас гендерно зумовлене насильство має багато проявів: домашнє насильство, згвалтування, фізичні напади, переслідування, сексуальні домагання тощо)...» [9]. В чинному Кримінальному кодексі вище вказані все форми об'єктивної сторони домашнього на-

сильства, але, звісно, вони не об'єднані всі в один злочин, оскільки це науково необґрунтовано.

Дуже цікавою є практика США при розгляді домашнього насильства. У політиці США основними методами реагування на насильство в сім'ї є здійснення систематичного контролю за сімейними правопорушниками та практика обов'язкового реагування на насильство в сім'ї, відповідно до якої у разі вчинення правопорушення застосовується обов'язкове інформування громадськості про такий факт, в обов'язковому порядку здійснюватиметься судове провадження. Згідно із законом США про обов'язковий арешт, поліцейські зобов'язані заарештувати кривдника, навіть якщо жертва насильства виступає проти цього [11]. Однією із проблем в Україні, чому кривдники уникали кримінальної відповідальності за скоєння, наприклад, побойів, або умисних легких тілесних ушкоджень, то це те, що жертва (жінка або дитина кривдника) могла забрати заяву, або навіть і не повідомляти про те, що щодо неї був скоєно злочин, а працівники правоохоронних органів це підтримували, оскільки їм було менше роботи.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Досліджуючи дане питання, з'являються такі пропозиції, як скасування змін. У зв'язку з ратифікацією та набранням чинності для України Стамбульської конвенції, вважаємо доцільнішим внести такі зміни: до статті 125 ККУ – додати частину 3: Умисне легке тілесне ушкодження, що було спричинено щодо родичів та близьких осіб. Щодо економічного насильства, то доречно включити таку форму насильства до окремої статті розділу VI Особливої частини, статті 185-1. Сексуальне насильство, як форма домашнього насильства, вже існує в ККУ, а саме: зґвалтування, примушування до вступу в статевий зв'язок тощо. Зміни до розділів II та IV Особливої частини Кримінального кодексу України відповідно до Закону України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII є недостатньо науково обґрунтованими та підлягають скасуванню. Перспективними подальших досліджень є аналіз психологічного насильства (словесних образ, погроз, залякування тощо) у контексті змін до ККУ, зокрема, їх криміналізації.

Список літератури:

1. Rosenbaum D. Strict liability and negligent rape: or how I learned to start worrying and question the criminal justice system / D. Rosenbaum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cardozolawandgender.com/uploads/2/7/7/6/2776881/143_rosenbaum.pdf.
2. Bryden D. Rape in the Criminal Justice System / D.P. Bryden, S. Lengnick [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6934&context=jclc>.
3. Kimberly Kessler Ferzan. Consent, Culpability, and the Law of Rape / Kessler Ferzan Kimberly. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6934&context=jclc>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Дорош Л.В. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства про відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / Л.В. Дорош // Проблеми законності. – 2012. – Вип. 118. – С. 149–159.
6. Лукаш А.С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія / Анастасія Сергіївна Лукаш / за ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Голіни. – Х.: Право, 2008. – 256 с.
7. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Москаль Д.П., Сийпюкі М.В. Кримінальна відповідальність за зґвалтування та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом характеристика, детермінація та попередження: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – Ужгород: ТОВ «Іва», 2012. – 272 с.
8. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму ВСУ від 30 травня 2008 р. № 5 // Вісник ВСУ. – 2008. – № 7. – С. 1–8.
9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Стамбул (Туреччина) від 11 травня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680093ddb>.
10. Рева А.А. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» / А.А. Рева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=60492&pf35401=406660>.
11. Лісова А.В. Насильство в сім'ї – об'єкт соціальної політики в США / А.В. Лісова // Соціологічні дослідження. – 2005. – № 12. – С. 108–116.

Крайник Г.С., Зинченко К.С.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ, КОТОРЫЕ ВОЗНИКАЮТ В СВЯЗИ С ИЗМЕНЕНИЯМИ В РАЗДЕЛАХ II И IV ОСОБЕННОЙ ЧАСТИ УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

Аннотация

Анализируются проблемы изменений в разделы II и IV Особенной части УК Украины, внесенных Законом Украины «О предупреждении и противодействии домашнему насилию» от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII, а именно то, что они не в полной мере соответствуют подписанной Стамбульской конвенции, а поэтому подлежат отмене. Круг вопросов, включенных в эти изменения, кроме экономического насилия, уже был урегулирован УК Украины. Исследуются новые составы преступлений: домашнее насилие, сексуальное домогательство и изнасилование (в новой редакции). Сделан вывод о необходимости отмены части из указанных изменений (относительно УК Украины), поскольку некоторые формы объективной стороны этих преступлений уже криминализованы украинским законодательством. Также предложено добавить ч. 3 в ст. 125: «Умышленное легкое телесное повреждение относительно родственников и близких лиц» и включить форму экономического насилия в отдельную статью раздела VI Особенной части УК Украины, создав статью 185-1 «Экономическое насилие».

Ключевые слова: изнасилование, преступления против половой свободы, домашнее насилие, изменения в разделы II та IV Особенной части Уголовного кодекса Украины.

Kraynik G.S., Zinchenko K.S.

Yaroslav Mudryi National Law University

PROBLEMATIC ISSUES THAT ARISE IN CONNECTION WITH CHANGES TO SECTIONS II AND IV OF THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Summary

There are analyzes problems of changes in sections II and IV Special parts of the Criminal Code of Ukraine introduced by the Law «On Prevention and Counteraction to Domestic Violence» of December 7, 2017 № 2229-VIII, namely that they did not fully comply with the signed Istanbul Convention, and therefore are subject to cancellation. The circle of issues included in these changes, except for economic violence, has already been settled by the Criminal Code of Ukraine. We investigate new offenses: domestic violence, sexual harassment and rape (in a new edition). It was concluded that some of these changes (regarding the Criminal Code of Ukraine) should be canceled, since some forms of the objective side of these crimes have already been criminalized by Ukrainian legislation. It is also proposed to add Part 3 in Art. 125: «Intentional slight bodily harm relative to relatives and close people» and include the form of economic violence in a separate article of section VI of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, creating Article 185-1 «Economic Violence».

Keywords: rape, crimes against sexual freedom, domestic violence, changes to sections II and IV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.